

Г. І. Олійник,
аспірант кафедри страхування та ризик-менеджменту,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ СПІВРОБІТНИЦТВА БАНКІВ ТА СТРАХОВИХ КОМПАНІЙ

STATE REGULATION OF COOPERATION BETWEEN BANKS AND INSURANCE COMPANIES

У статті розглянуто основні засади та надані визначення державного регулювання банківської та страхової діяльності, у тому числі і співробітництва банків та страхових компаній. Наведені положення законодавчої та нормативно-правової бази, що регулюють відносини між даними фінансовими посередниками. Визначені тенденції розвитку банківсько-страхової взаємодії на вітчизняному фінансовому ринку та розширення повноважень банків та страхових компаній у сфері їх співпраці завдяки створенню та діяльності Української федерації ubezpieчення. Розроблена зведена таблиця, що відображає вплив різних державних органів управління на співпрацю банків та страховиків.

This article discusses the basic principles and definitions given state regulation of banking and insurance activities, including, cooperation between banks and insurance companies. These provisions of the legislative and regulatory framework governing the relations between these financial intermediaries. Identified trends in the banking and insurance cooperation in the domestic financial market and empowering banks and insurance companies in their cooperation through the creation and activities of the Ukrainian Insurance Federation. Designed summary table, reflecting the impact of various state governments to cooperate banks and insurers.

Ключові слова: банк, страхова компанія, державне регулювання банківської діяльності, державне регулювання страхової діяльності, Українська федерація ubezpieчення, Кодекс професійної етики у сфері відносин страховиків та банків, Антимонопольний Комітет України.

Key words: bank, insurance company state banking regulation, state regulation of insurance, Ukrainian Insurance Federation, Code of Professional Ethics in relations insurers and banks Antymonopolnyy Committee of Ukraine.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Починаючи з середини минулого сторіччя, у багатьох розвинених країнах світу значного поширення набувають процеси співробітництва та інтеграції банків і страхових компаній. Такі об'єднання, як правило, відбуваються у вигляді угод злиття/поглинання, а їх результатом стає утворення фінансового супермаркету (найвища ступінь інтеграції банків та страхових компаній) з унікальним набором фінансових послуг, що містять як банківські, так і страхові характеристики. Реагуючи на виклики сучасності та зважаючи на ефективність такого співробітництва, вітчизняні банки та страховики також стають на шлях взаємодії. Однак, зважаючи на недостатній ступінь розвиненості та невизначеність умов національної економіки, процеси взаємодії зазначених фінансових посередників значно ускладнюються, і виникає об'єктивна необхідність їх державного регулювання.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Пошук шляхів ефективного регулювання банківсько-страхової взаємодії є досить актуальним питанням сьогодні для вітчизняних науковців. Проблемам державного регулювання банківської та страхової діяльності присвятили свої дослідження такі видатні вітчизняні науковці, як: Васильченко З.М., Єрмошенко А.М., Лютий І.О., Пікус Р.В. та інші.

НЕВИРІШЕНІ ЧАСТИНИ ПРОБЛЕМИ

Не дивлячись на велику кількість наукових робіт з питань регулювання страхового та банківського секторів економіки, не висвітленими залишаються проблеми законодавчого управління сферою взаємодії банків та страхових компаній.

Метою статті є визначення основ державного регулювання співробітництва банків та страхових компаній.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Оскільки банки та страхові компанії є потужними фінансовими посередниками, кожен з цих інститутів потребує наявності законодавчої нормативно-правової бази, що регулює саме його професійну діяльність. Отже, розглянемо основи державного регулювання банків та страховиків окремо.

Споконвіку банки виконують суспільно важливі функції: зберігання заощаджень населення та юридичних осіб, надання кредитів, розрахунково-касове обслуговування тощо. Державне регулювання банківської діяльності, перш за все, обумовлене тим, що в умовах жорсткої конкуренції та в боротьбі за клієнтів банки здатні підвищувати ризиковість своїх операцій, що може спричинити значні втрати або навіть банкрутство банківської установи. А це, у свою чергу, несе шкоду не тільки власникам банку та його персоналу, а й усім його вкладникам і банківській системі зокрема.

Державне регулювання банківської діяльності — це система заходів, за допомогою яких держава в особі Центрального банку та інших наглядових органів, контролює та забезпечує стабільне і безперебійне функціонування банків, а також попереджає деструктивні процеси у банківській сфері.

Банківська система, у межах якої відбувається державне регулювання, підпорядковується наступним законам та підзаконним актам:

— Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. (статті 334—351);

— Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. (глави 71—74);

— Закон України від 20.05.1999 р. "Про Національний банк України";

— Закон України від 07.12.2000 р. "Про банки і банківську діяльність";

— підзаконні нормативно-правові акти Національного банку України.

Основними завданнями регулювання банківської сфери економіки є підвищення рівня її стабільності та ефективності, а також захист інтересів як вкладників, так і банківських структур загалом [12, с. 267]. Серед основних інструментів, що використовуються органами державної влади для контролю за ліквідністю банківської системи, — економічні нормативи та нагляд за їх дотриманням.

Розглядаючи страхування в контексті державного регулювання, можна зазначити, що вітчизняна страхова справа знаходиться тільки на початку великого шляху. Страхування на Україні ще не є достатньо розповсюдженим і не користується значною довірою у населення. Тому питання про доцільність державного регулювання вітчизняної страхової діяльності практично не постає.

Державне регулювання страхової діяльності — це система заходів держави, спрямованих на контроль за дотриманням законодавчих актів у сфері страхування, платоспроможності страховика та величиною його страхових резервів, якістю страхових послуг та захисту споживачів.

Страхова діяльність підпорядковується правовому режиму, який включає наступні закони та підзаконні акти:

— Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. (статті 252, 353, 355);

— Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. (глава 67, статті 979—999);

— Закон України від 07.03.1996 р. "Про страхування" (в редакції Закону від 04.10.2001 р.);

— Акти Кабінету Міністрів України;

— Інші відомчі нормативно-правові акти.

Треба зазначити, що згідно з чинним законодавством, на кожний окремий вид страхування страхова компанія повинна отримати ліцензію. Також у перелічених законах та підзаконних актах чітко регулюється питання платоспроможності страховиків: розмір статутного капіталу, порядок формування, використання та дозволені напрями розміщення страхових резервів.

Підтримуючи засади ринкової конкуренції у страховому секторі, держава не втручається у встановлення розмірів страхових тарифів (окрім страхування життя та обов'язкових видів страхування), страхових сум та страхових виплат. Органи державної влади не мають права втручатись у роботу страхової компанії, окрім перевірок органами державного нагляду [11, с. 156].

Оскільки дана стаття присвячена саме взаємодії банків та страхових компаній, то перейдемо до розгляду наявної законодавчої бази, що покликана регулювати їх відносини.

Як було зазначено раніше, слідуючи світовим тенденціям, банки та страховики починають активно співпрацювати. Найчастіше ініціаторами такої співпраці стають саме банки, однак за браком законодавчих та правових норм, їх інтеграція не може достатньо поглибитися, і відповідно зменшується ефективність від такої співпраці.

На сьогоднішній день законодавче регулювання банківсько-страхової взаємодії зводиться до наступних положень:

— страхова компанія здатна передати частину своєї повноважень банку на основі агентського договору ("Агентські відносини виникають у разі надання суб'єктом господарювання на підставі договору повноважень комерційному агентстві на вчинення відповідних дій") [1];

— страховик здатен надавати банку необхідну інформацію для здійснення страхової діяльності ("допоміжні послуги із страхування, такі як консультаційні послуги, оцінка актуарного ризику та задоволення претензій") [5];

— банк також має право укладати агентські угоди ("Банк має право надавати своїм клієнтам (крім банків) фінансові послуги, у тому числі шляхом укладення з юридичними особами (комерційними агентствами) агентських договорів");

— згідно з Законом України "Про банки і банківську діяльність" банк має право виконувати функції страхового посередника ("Банкам забороняється діяльність у сфері страхування, крім виконання функцій страхового посередника");

— як і страхова компанія, банк має право надавати консультаційні та інформаційні послуги ("...надання консультаційних та інформаційних послуг щодо банківських та інших фінансових послуг");

— банк має право встановлювати комісію (винагороду) за виконання посередницьких функцій ("Банк самостійно встановлює процентні ставки та комісійну винагороду за надані послуги") [3];

Для розширення повноважень банків та страхових компаній у сфері їх співпраці Українська федерація ubezpieчення (УФУ), яка була заснована у 2008 році та об'єднала провідні вітчизняні страхові компанії з метою сприяння розвитку класичного страхування на Україні, запропонувала ряд змін та доповнень до Законів України "Про страхування" та "Про банки і банківську діяльність". Однак відповідні зміни в Законах прийняті не були.

Як реакція на недостатність регулятивних положень щодо відносин страховиків та банків, УФУ було запропоновано проект "Кодексу професійної етики у сфері відносин страховиків та банків", який було втілено в життя у вигляді Правил співробітництва банків та страховиків, пов'язаного з кредитуванням. Даний документ було створено в результаті інтенсивних переговорів між представниками банківської та страхової справи, а також з урахуванням діючого законодавства та рекомендацій Антимонопольного комітету України.

Як зрозуміло із назви Правил, цей документ стосується в основному взаємодії банків та страхових компаній в контексті банківського кредитування. Отже, мова йде виключно про можливість агентських взаємовідносин, за яких банк пропонує своїм клієнтам страхові послуги однієї з акредитованих у ньому страхових компаній.

Правила співробітництва банків та страховиків, пов'язаного з кредитуванням, були підписані 12 квітня 2011 року УФУ, Лігою страхових організацій та низкою найуспішніших вітчизняних банків та страхових компаній, серед яких: ЗАТ "ОТП Банк", ПАТ "Райффайзен Банк Аваль", ПАТ АКБ "Укрсоцбанк", АКБ "УкрСиббанк", ЗАТ КБ "Приватбанк", ПАТ СК "Універсальна", ПАТ "СК АХА Страхування", ВАТ "УСК "Дженерал Гарант" тощо. 20 липня 2011 року Антимонопольним комітетом України було надано дозвіл на узгоджені дії строком на 5 років у вигляді укладення зазначених вище Правил.

Згідно зі змістом Правил співробітництва банків та страховиків, пов'язаного з кредитуванням, основною метою документа є:

— покращення якості страхових та банківських послуг;

— забезпечення справедливої та добросовісної конкуренції між банками та страховими компаніями при наданні фінансових послуг;

— забезпечення споживачів повною інформацією щодо діяльності фінансової установи;

— раціоналізація бізнес-процесів банків та страхових компаній;

— підвищення рівня якості технологічного забезпечення та запровадження єдиних технічних умов у наданні фінансових послуг;

— запобігання настанню ризику неплатоспроможності банку або страхової компанії;

— забезпечення стабільної та справедливої винагороди банкам та страховикам за надані фінансові послуги;

— отримання винагороди споживачами від співпраці банків та страхових компаній.

Також у Правилах зазначені основні принципи взаємодії банків і страхових компаній, серед яких:

— відкритість та прозорість банку і страхової компанії;

— дотримання правил вільної конкуренції на страховому та банківському ринках;

— забезпечення права споживача фінансових послуг вільного вибору страхової компанії з переліку акредитованих у банку.

Варто також відзначити, що Правила співробітництва банків та страховиків, пов'язаного з кредитуванням, містять

Таблиця 1. Законодавчі положення щодо регулювання відносин банків та страхових компаній

Державний орган управління	Регулюючий документ	Текст документу	Пояснення
Верховна Рада України	Цивільний Кодекс України (ст. 627)	«Відповідно до статті 6 цього Кодексу сторони є вільними в укладенні договору, виборі контрагента та визначенні умов договору з урахуванням вимог цього Кодексу, інших актів цивільного законодавства, звичаїв ділового обороту, вимог розумності та справедливості».	Позичальник має право самостійно обирати страхову компанію для страхування заставного майна.
	Закон України «Про захист економічної конкуренції» (ст.1)	«Економічна конкуренція (конкуренція) — змагання між суб'єктами господарювання з метою здобуття завдяки власним досягненням переваг над іншими суб'єктами господарювання, внаслідок чого споживачі, суб'єкти господарювання мають можливість вибрати між кількома продавцями, покупцями, а окремий суб'єкт господарювання не може визначити умови обороту товарів на ринку».	
Національний банк України (НБУ)	Положення про порядок формування та використання резерву відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків (п. 4.6)	«Оцінка фінансового стану позичальника має враховувати кількісні та якісні показники <...> До основних кількісних показників оцінки фінансового стану позичальника — фізичної особи, зокрема, належать: <...> забезпечення кредиту (застава рухомого й нерухомого майна, наявність його страхування)»	НБУ визнає наявність страхування об'єктів застави як вивід'ємний елемент, що враховується при визначенні класу позичальника, але з необхідністю повідомлення його про вплив страхування предметів застави на сукупну вартість кредиту.
	Правила надання банками України інформації споживачу про умови кредитування та сукупну вартість кредиту (п. 2.1)	«Банки зобов'язані перед укладенням кредитного договору надати споживачу в письмовій формі інформацію про умови кредитування, а також орієнтовну сукупну вартість кредиту, зазначивши орієнтовну сукупну вартість кредиту з урахуванням процентної ставки за кредитом, вартості всіх супутніх послуг, а також інших фінансових зобов'язань споживача, які пов'язані з отриманням, обслуговуванням і погашенням кредиту (у тому числі на користь третіх осіб — страховиків, оцінювачів, рестраторів, нотаріусів тощо)»	
Антимонопольний комітет України (АМКУ)	Лист № 29-29.2/05-3293 від 14.05.2008	«Відповідно до вимог чинного законодавства про захист економічної конкуренції, органи Антимонопольного комітету України вживають заходів у тому випадку, коли в діях банків або інших суб'єктів господарювання чи їх об'єднань вбачаються ознаки порушення законодавства про захист економічної конкуренції у вигляді зловживання монополюючим становищем, антиконкурентних узгоджених дій, обмежувальної діяльності, що негативно впливає на конкуренцію».	АМКУ вимагає від банків та страхових компаній співпраці виключно на конкурентних засадах. Недопустимим є обмеження прав позичальника при виборі страховика.

Джерело: розроблено автором на основі [2], [4], [7], [8], [10].

пункти, в яких викладені основні вимоги до поведінки банків та страховиків щодо їх спільної діяльності.

З метою урегулювання можливих спорів між банками та страховиками у доповнення до Правил у грудні 2011 року були підписані Процедурні правила урегулювання спорів у зв'язку недотриманням умов Правил співробітництва банків та страховиків, пов'язаного з кредитуванням [14].

Розглянутий документ є дуже актуальним на сьогодні, оскільки він запобігає грубим порушенням прав позичальників банками та доповнює антимонопольне і конкурентне законодавство в цій сфері, основні положення якого зводяться до наступного (табл. 1).

На основі наведеної таблиці можна зробити висновок, що для збереження банком власної репутації, а також забезпечення себе від ризиків звинувачення у нав'язуванні своїм позичальникам страхової компанії, банківській структурі бажано оговорювати з клієнтом та зазначати у кредитному договорі положення про те, що клієнт вільний сам обирати страховика для страхування ризиків по предмету застави [13].

ВИСНОВКИ

На сучасному етапі розвитку вітчизняної економіки державне регулювання співпраці банків та страхових компаній виявляється недостатньо ефективним. Основними проявами цього є недосконалість законодавчої бази, яка гальмує розвиток інтеграційних процесів між банками та страховиками, а також залишає проведення політики фінансового тиску, що передбачає жорстке регулювання діяльності фінансових посередників. Однак важливо зазначити, що вітчизняний ринок банківського страхування тільки починає розвиватися, а отже є достатньо перспективним і готовим до перетворень.

Література:

1. Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/436-15>
2. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
3. Закон України "Про банки і банківську діяльність" від 22.09.2011 N 3795-VI (3795-17) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2121-14
4. Закон України "Про захист економічної конкуренції" від 11.01.2001 № 2210-III // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?code=2210-14>

5. Закон України "Про страхування" від 07.03.96 N 86/96-ВР [Електронний ресурс]. — Режим доступу: zakon2.rada.gov.ua/laws/show/85/96-%D0%B2%D1%80.

6. Постанова Національного банку України "Про затвердження Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні" від 28.08.2001 № 368 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0070-03>

7. Постанова Національного банку України "Про затвердження Положення про порядок формування та використання резерву відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків" від 06.07.2000 № 279 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z0474-00>

8. Постанова Національного банку України "Про затвердження Правил надання банками України інформації споживачу про умови кредитування та сукупну вартість кредиту" від 10.05.2007 № 168 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z0541-07>

9. Розпорядження Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг в Україні "Про затвердження Правил формування, обліку та розміщення страхових резервів за видами страхування, іншими, ніж страхування життя" від 17.12.2004 № 3104 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z0019-05>

10. Лист Антимонопольного Комітету України "Про розгляд звернення (щодо здійснення контролю (нагляду) за додержанням Правил надання банками України інформації споживачу про умови кредитування та сукупну вартість кредиту)" № 29-29.2/05-3293 від 14.05.2008 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://pravo.levonevsky.org/baza09/pismo/sbor03/text03023.htm>

11. Долгошея Н.О. Страхування в запитаннях та відповідях: навчальний посібник / Н.О. Долгошея. — К.: Центр учбової літератури, 2010. — 318 с.

12. Черничко Т.В. Державне регулювання банківської системи України / Т.В. Черничко, Р.О. Ющик // Науковий вісник НАТУ України. — 2010. — Вип. 20.5. — С. 264—269.

13. Акредитація страхової компанії банком. Скарги у Антимонопольний комітет. Послуги адвоката [Електронний ресурс]. Сайт Адвокатської фірми Крушинських — Режим доступу: <http://www.legalfirm.com.ua/akreditaciya-strahovoy-companiji-skarga-u-antimonopolniy-komitet-poslugy-advokata>

14. Удосконалення відносин страховиків та банків [Електронний ресурс]. Сайт Української федерації ubezpieczenia. — Режим доступу: http://ufu.org.ua/ua/about/activities/strategic_initiatives/496.

Стаття надійшла до редакції 07.11.2012. р.